

Dominik Delczyk

(absolwent Uniwersytetu Wrocławskiego)

ORCID:0000-0002-7048-5125

Buddyzm w Konstytucji Królestwa Tajlandii z 2560 roku ery buddyjskiej

Buddhism in the Constitution of the Kingdom of Thailand (2560 B.E.)

ABSTRACT

The Constitution of the Kingdom of Thailand (2560 B.E.) is a normative act, the shape of which was significantly influenced by the Buddhism professed by the majority of the citizens of Thailand. The aim of the article is to analyse the legal provisions of the Constitution of the Kingdom of Thailand on Buddhism. The article analyses art. 7, art. 67, art. 96(1) and art. 98(4) of the Constitution of the Kingdom of Thailand. It also indicates the influence of Buddhism on other provisions of the Constitution of the Kingdom of Thailand.

Keywords: Buddhism, Thailand, Constitutional law, Constitution.

1. Wstęp

Konstytucja Królestwa Tajlandii – obowiązujący od 2560 roku ery buddyjskiej (czyli 2017 r. ery chrześcijańskiej) akt normatywny będący w momencie powstawania niniejszego artykułu jedną z najmłodszych konstytucji na Świecie jest jedną z trzech obowiązujących obecnie – obok Konstytucji Królestwa Kambodży¹ oraz Konstytucji Królestwa Bhutanu² ustaw zasadniczych gwarantujących ustrój monarchiczny i jednocześnie odwołujących się w treści przepisów do buddyzmu³. Królestwo Tajlandii jest państwem prawa wyróżniającym się na tle innych państw południowo-wschodniej Azji częstymi zmianami porządku konstytucyjnego i uchwalaniem nowych konstytucji⁴. Stanowiąca przedmiot rozważań zawartych w niniejszym artykule konstytucja podpisana została przez króla Ramę X dnia 6 kwietnia 2017 r. (ery

¹ Konstytucja Królestwa Kambodży z dnia 21 Września 1993 r.

² Konstytucja Królestwa Bhutanu z dnia 18 lipca 2008 r.

³ Więcej na temat Buddyzmu w Konstytucji Królestwa Bhutanu – zob. D. Delczyk, *Buddyzm w Konstytucji Królestwa Bhutanu*, „Wrocławskie Studia Erazmianskie” 2020, nr 14, s. 159-168.

⁴ A. Michalak, *Systemy konstytucyjne wybranych państw Azji Południowo-Wschodniej. Singapur, Malezja, Tajlandia, Timor Wschodni*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2018, s. 11, 98.

chrześcijańskiej)⁵. Jest ona dwudziestą konstytucją obowiązującą w tym państwie⁶. Niniejszy artykuł nie ma charakteru historyczno-prawnego i jego celem nie jest porównanie przepisów obecnie obowiązującej konstytucji z przepisami historycznymi. Przedstawione w nim tezy stanowią rezultat badań prawno-dogmatycznych i oparte zostały na poglądach prezentowanych w piśmiennictwie. Celem artykułu jest analiza obowiązujących w momencie jego powstawania przepisów prawnych Konstytucji Królestwa Tajlandii stanowiących o buddyzmie.

2. Preambuła Konstytucji Królestwa Tajlandii

Konstytucję Królestwa Tajlandii poprzedza preambuła. W kontekście wspomnianych we wstępie licznych zmian porządku konstytucyjnego nie stanowi to jednak cechy szczególnej tego aktu normatywnego – w doktrynie wszak prezentowany jest pogląd, zgodnie z którym poprzedzanie preambułą konstytucji stanowi pewną prawidłowość w państwach, w których przeprowadzone zostały zmiany ustrojowe⁷. Mimo, że w preambule Konstytucji Królestwa Tajlandii jako jedno z uzasadnień dla wprowadzenia nowej konstytucji wskazano potrzebę wzmocnienia systemu wartości i etyki, żadne z jej zdań nie stanowi o źródle, z którego należy wywieść te wartości ani o tym, jaki system etyczny powinien zostać wzmocniony. Wybór katalogu wartości wyznawanych przez ogół mieszkańców konkretnego państwa nie jest możliwy w związku z silnym zróżnicowaniem ich postaw aksjologicznych⁸. Akceptacja społeczna dla wyrażonych w konstytucji wartości i celów działań państwa stanowi czynnik, od którego zależy jej trwałość⁹.

W aktach normatywnych wartości wyrażane są w postaci zasad prawnych¹⁰. Kilka charakterystycznych cech Konstytucji Królestwa Tajlandii, takich jak np. istnienie licznych norm prawnych stanowiących o ochronie środowiska i edukacji (w tym wsparciu państwa dla nauczania dharmicznych zasad buddyzmu Theravada) czy zakaz startowania w wyborach do

⁵ K. Szumski, *Tajlandia wobec nowych wyzwań*, „Azja-Pacyfik” 2018, nr 21, s. 105.

⁶ E. Mérieau, *Buddhist Constitutionalism in Thailand: When Rājadharmā Supersedes the Constitution*, „Asian Journal of Comparative Law”, 2018, t. 13, nr 2, s. 305.

⁷ A. Gwiżdż, *Wstęp do konstytucji – zagadnienia prawne*, [w:] *Charakter i struktura norm konstytucji*, J. Trzcinski (red.), Warszawa 1997, s. 168, cyt. za M. Piechowiak, *Preambuła Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. Aksjologiczne podstawy prawa*, Warszawa 2020, s. 7.

⁸ E. Gorlewska, *Nazwy wartości uniwersalnych w polskiej Konstytucji – znaczenie tekstowe i konotacje potoczne*, [w:] K. Andruszczyk, E. Gorlewska, K. Korotkich (red.), *Logos – filozofia słowa. Szkice o pograniczach języka, filozofii i literatury*, Białystok 2017, s. 105-125.

⁹ R. Kropiwnicki, *Wokół wartości i zasad konstytucyjnych* [w:] R. Balicki, M. Jabłoński (red.), *Dookoła Wojtek... Księga pamiątkowa poświęcona doktorowi Arturowi Wojciechowi Preisnerowi*, Wrocław 2018, s. 103.

¹⁰ J. Nowacki, *Materiałna jedność systemu prawa*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego” 1976, nr 108, s. 103-104; M. Kordela, *Zasady prawa jako normatywna postać wartości*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2006, nr 1, s. 39-53; D. Delczyk, *Przymusowy wykup akcji. Konflikt wartości i interesów*. Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem naukowym prof. dra hab. Roberta Stefanickiego, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2022, s. 21.

Izby Reprezentantów przez osoby uzależnione od narkotyków (zażywanie narkotyków uznawane jest przez buddystów za czyn przyćmiewający jasność umysłu i mogący prowadzić do złych czynów)¹¹ pozwala jednak na postawienie tezy, że choć w preambule konstytucji nie wyrażono tego wprost, istotny wpływ na treść Konstytucji Królestwa Tajlandii z 2560 roku ery buddyjskiej miały wartości, które wywieść można z systemu aksjologicznego związanego z buddyzmem (choć mające charakter uniwersalny). Buddyzm ma wpływ na kulturę polityczną Tajlandii oraz tworzenie, interpretację i praktykę stosowania prawa konstytucyjnego w tym kraju¹².

Mimo że w preambule Konstytucji Królestwa Tajlandii brak jest odwołań do buddyzmu jako religii lub systemu wartości wszelkie wspomniane w niej daty zapisane zostały w latach ery buddyjskiej.

3. Król – Buddysta

Do buddyzmu odnoszą się cztery jednostki redakcyjne Konstytucji Królestwa Tajlandii – artykuł 7, zgodnie z którym król jest buddystą i obrońcą religii, artykuł 67 stanowiący o wsparciu państwa dla buddyzmu i innych religii, art. 96 ust. 1 zabraniający wykonywanie prawa głosu w dniu wyborów mnichom buddyjskim, buddyjskim nowicjuszom, ascetom i kapłanom oraz art. 98 ust. 4 który mnichom buddyjskim, buddyjskim nowicjuszom, ascetom i kapłanom zabrania startu w wyborach do Izby Reprezentantów.

Przepis konstytucyjny stanowiący o tym, że monarcha jest buddystą poza Tajlandią obowiązuje jedynie w Królestwie Bhutanu¹³. Spośród wszystkich odnoszących się do Buddyzmu przepisów Konstytucji Królestwa Tajlandii przepis stanowiący o tym, że król jest Buddystą ma najdłuższą tradycję konstytucyjną. Odpowiednik obecnego art. 7 Konstytucji Królestwa Tajlandii istniał bowiem już w konstytucji Królestwa Syjamu z dnia 10 grudnia 1932 r. ery chrześcijańskiej (Królestwo Syjamu zmieniło nazwę na Królestwo Tajlandii w 1939 r. ery chrześcijańskiej)¹⁴. Użyte w artykule 7 Konstytucji Królestwa Tajlandii sformułowanie „Król jest Buddystą” może rodzić trudności interpretacyjne. Może ono bowiem być traktowane zarówno jako określenie religii, którą powinien wyznawać monarcha (art. 67 Konstytucji Królestwa Tajlandii stanowi o buddyzmie i innych religiach, zatem na gruncie Konstytucji

¹¹ J. Grela, *Etyka w Buddyzmie* [w:] M. Kudelska (red.) *Wartości etyczne w różnych systemach religijnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005, s. 112.

¹² T. Ginsburg, B. Schonthal, *Introduction: Mapping the Buddhist–Constitutional Complex in Asia*, [w:] T. Ginsburg, B. Schonthal (red.), *Buddhism and Comparative Constitutional Law*, Cambridge University Press, Cambridge-New York, 2022, s. 5-6.

¹³ Zob. szerzej: D. Delczyk, *Buddyzm...op.cit.*, s. 161.

¹⁴ J. McDaniel, *Buddhism in Thailand. Negotiating the Modern Age* [w:] S. C. Berkwitz (red.), *Buddhism in World Cultures: Comparative Perspectives*, Santa Barbara 2006, s. 107.

Królestwa Tajlandii buddyzm jest religią, a nie jedynie filozofią), jak i jako przepis, który pozwala zdefiniować kim jest buddysta poprzez przykład osoby króla (monarcha jest utożsamiany z wartościami podzielanymi przez buddystów i jego przykład powinien dla nich stanowić inspirację do życia zgodnie z buddyjskimi cnotami). W Królestwie Tajlandii buddyzm stanowi istotny czynnik integrujący i spajający społeczeństwo¹⁵ (choć nie każdy mieszkaniec Tajlandii jest buddystą – m.in. na południu kraju żyje wielu muzułmanów). Oficjalne motto tego państwa brzmi: Naród, religia, król¹⁶. Fakt, że król jest buddystą wpływa na sposób postrzegania monarchii przez znaczną część mieszkańców Królestwa Tajlandii – osoby utożsamiające się z wartościami buddyjskimi i stanowi jeden z czynników kształtujących u nich postawę szacunku do monarchii.

Artykuł 7 Konstytucji Królestwa Tajlandii stanowi także, że król jest obrońcą religii. W kontekście użytego przez tajlandzkiego prawodawcę słowa znaczącego „religii” przywołania wymaga trafna uwaga E. Mérieau wyrażona w kontekście Konstytucji Królestwa Syjamu z 10 grudnia 1932 r., że w języku tajskim użyte w konstytucji pojęcie „obrońca religii” w zależności od kontekstu może odnosić się zarówno do jednej religii, jak i do różnych religii i sposób jego interpretacji może być sporny¹⁷. Niezależnie od sposobu rozstrzygnięcia, przedmiotowego sporu, który jest zagadnieniem wymagającym osobnego potraktowania w poświęconym mu artykule naukowym, stwierdzić należy, że Król Tajlandii jest obrońcą buddyzmu (w zależności od rozstrzygnięcia przedmiotowego sporu jako jedynej lub jednej z wielu religii).

¹⁵ Zob. szerzej: Ch. F. Keyes, *Buddhism and National Integration in Thailand* „Journal of Asian Studies” 1971, vol. 30, nr 3, s. 551-567; zob. szerzej: B. Góralczyk, s. 257; *Tajlandia – Tradycyjna czy nowoczesna*, „Azja-Pacyfik” 2008, nr 11, s. 257 – autor w publikacji recenzyjnej dot. publikacji M. Peleggi, *Thailand. The worldly kingdom*, Talisman, Reaction Books, Singapore 2007 wskazuje, że tajskiego społeczeństwa nie można pojąć bez Buddyzmu; zob. szerzej: T. Flasiński, *Władza niekolonialna: stadium przypadku. Historia Tajlandii po polsku*, „Dzieje Najnowsze” 2022, r. 54 nr 4, s. 251 – autor w publikacji omawiającej polskie wydanie publikacji C. H. Baker, P. Phongpaichit, *Dzieje Tajlandii*, tłum. J. Jurewicz, Warszawa 2019 wskazuje na wpływ działań Francji po zajęciu przez nią Laosu i Kambodży na wykształcenie się koncepcji Taja, zgodnie którą Tajów spaja wyznawany przez nich buddyzm, język, wspólna historia i osoba monarchy.

¹⁶ E. Mérieau, *Buddhist...op.cit.*, s. 284, A. I. Rosillo Rodríguez, *El budismo y su papel en la legitimidad de los sistemas políticos y en sus procesos de cambio: Los casos de Bután y Tailandia*, „Política y Gobernanza. Revista de Investigaciones y Análisis Político”, 2021, nr 5, s. 80.

¹⁷ E. Mérieau, *op.cit.*, s. 293-294; E. Mérieau na s. 304 swojej publikacji wyraża pogląd, że obecne brzmienie aktu normatywnego po angielsku określanego jako the Sangha Act sugeruje, iż pojęcie „religii” użyte w art. 7 Konstytucji Królestwa Tajlandii dla rządu (który rządził w momencie powstania jej publikacji) i monarchy ma znaczenie jednej religii – buddyzmu.

4. Wsparcie Państwa dla Buddyzmu i innych religii oraz ograniczenia dla mnichów buddyjskich, buddyjskich nowicjuszy, ascetów i kapłanów w prawie wyborczym

5.

Artykuł 67 Konstytucji Królestwa Tajlandii stanowi o tym, że państwo powinno wspierać Buddyzm i inne religie. Buddyzm jest jedyną religią wymienioną w nim z nazwy. W artykule tym wspomniano również, że buddyzm jest od dawna religią wyznawaną przez większość Tajów. Sformułowanie to ma na celu podkreślenie istotnej roli buddyzmu w życiu mieszkańców Tajlandii i stanowi uzasadnienie dla szczególnego potraktowania tej religii przez prawodawcę konstytucyjnego. W artykule 67 Konstytucji Królestwa Tajlandii wyrażona została także norma, zgodnie z którą Państwo powinno promować i wspierać nauczanie i rozpowszechnianie dharmicznych zasad Buddyzmu Therawada. Jak stanowi ta sama jednostka redakcyjna Konstytucji Królestwa Tajlandii ma to służyć rozwojowi umysłu i rozwojowi mądrości. Państwo zgodnie z art. 67 Konstytucji Królestwa Tajlandii powinno mieć środki i mechanizmy pozwalające zapobiegać podważaniu buddyzmu i powinno zachęcać Buddystów do udziału w ich wdrażaniu.

Wyznacznikiem wartości prawa są wartości, których ochronie ono służy¹⁸. Artykuł 67 Konstytucji Królestwa Tajlandii ma na celu ochronę zarówno dziedzictwa kulturowego Królestwa Tajlandii na które istotny wpływ miał i nadal ma buddyzm, jak i ochronę prawa osób wierzących do praktykowania swoich religii. Użyte w nim wyrażenie Państwo „powinno wspierać buddyzm i inne religie” oznacza, że środki i mechanizmy pozwalające zapobiegać podważaniu buddyzmu, o którym mowa w tym artykule nie powinny być interpretowane jako ograniczające wolność religijną osób niebędących buddystami, a raczej jako środki i mechanizmy zapobiegające publicznemu poddawaniu buddyzmu krytyce, profanowaniu miejsc i symboli ważnych dla buddystów i szydzeniu z buddyjskich praktyk religijnych. Przeciwno interpretacji przedmiotowego wyrażenia jako ograniczenia wolności religijnej przemawia także sformułowanie „wspierać buddyzm i inne religie” – jeżeli Państwo zobowiązane jest do wspierania innych religii, to tym bardziej zobowiązane jest ono do zapewnienia wolności ich wyznawania. W piśmiennictwie wskazuje się, że buddyzm cieszy się w Królestwie Tajlandii szczególną ochroną¹⁹. Wskazać należy jednak, że obowiązujące w tym państwie przepisy karne – zarówno art. 206-208 tamtejszego kodeksu karnego²⁰ dotyczące

¹⁸ J. Mazurkiewicz, *Prawo firmowe „musi odejść”!*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2019, nr 9, s. 2.

¹⁹ M. Pietruszka, *Wolność mediów w reżimach politycznych. Przypadek Tajlandii*, „Kognitywistyka i Media w Edukacji” 2016, nr 1, s. 76.

²⁰ Kodeks karny z roku 2499 ery buddyjskiej (1956 r. ery chrześcijańskiej) ze zm.

przestępstw przeciwko religii (art. 206 – znieważenie obiektu lub miejsca kultu religijnego, art. 207 – zakłócanie legalnego zgromadzenia religijnego, 208 – podszywanie się pod mnicha buddyjskiego, nowicjusza, świętego lub duchownego jakiegokolwiek religii), jak i art. 218 obowiązującego w Królestwie Tajlandii kodeksu karnego penalizujący podpalenie miejsca przeznaczonego do odbywania ceremonii religijnych i art. 335 bis obowiązującego w Królestwie Tajlandii kodeksu karnego penalizujący kradzież buddyjskiego posążka, innego obiektu religijnego lub ich części – przewidują takie same kary za przestępstwa popełnione przeciwko religii buddyjskiej, buddyjskim miejscom i obiektom kultu, jak i przeciwko innym religiom oraz ich miejscom i obiektom kultu.

Artykuł 96 Konstytucji Królestwa Tajlandii stanowi o osobach, którym czynne prawo wyborcze nie przysługuje. Osobami tymi są mnisi buddyjscy, buddyjscy nowicjusze, asceci i kapłani, osoby pozbawione prawa głosu, osoby zatrzymane na mocy nakazu sądu lub postanowienia właściwego organu oraz osoby chore umysłowo i niepełnosprawne umysłowo. Wymienienie mnichów buddyjskich, buddyjskich nowicjuszy, ascetów i kapłanów w art. 96 ust. 1 Konstytucji Królestwa Tajlandii jako osób nie mogących głosować, a także w art. 98 ust. 4 Konstytucji Królestwa Tajlandii jako (jednej z wielu) kategorii osób nie mogących kandydować w wyborach do Izby Reprezentantów nie jest jednak działaniem prawodawcy konstytucyjnego wymierzonym przeciwko religijnym buddystom. Ma ono na celu przeciwdziałanie odrywaniu się mnichów, nowicjuszy, ascetów i kapłanów od nauki i medytacji w imię obowiązków politycznych oraz ochronę ich autorytetu przed zagrożeniami, jakie groziłyby mu w razie ich aktywnego zaangażowania się w politykę w społeczeństwie demokratycznym (sytuacje rywalizacji politycznej między nimi oraz utrata szacunku w oczach części społeczeństwa z uwagi na przynależność do frakcji politycznych). Jednym z dziesięciu podstawowych zakazów kierujących życiem mnicha Therawady jest zakaz kłamstwa²¹ (zalecany wszystkim wyznawcom)²². Nie bez znaczenia jest też to, że według buddyjskiej etyki charakter powinno się kształtować poprzez własne czyny, a nie zewnętrzne wpływy²³. *Ratio legis* istnienia konstytucyjnych zakazów wykonywania prawa głosu lub kandydowania do Izby Reprezentantów przez buddyjskich mnichów, nowicjuszy, ascetów i kapłanów upatrywać należy w potrzebie przeciwdziałanie sytuacjom mogącym narazić ich autorytet lub w negatywny sposób wpłynąć na ich rozwój duchowy.

²¹ Maung Than Htun Aung, *Klasztory buddyjskie w społeczeństwie Birmy*, „Azja-Pacyfik” 2006, nr 9, s. 235.

²² J. Grela, *op. cit.*, s. 112.

²³ *Ibidem*, s. 113.

6. Podsumowanie

Konstytucja Królestwa Tajlandii z 2560 roku ery buddyjskiej jest aktem normatywnym, na którego kształt istotny wpływ miał buddyzm wyznawany przez większość mieszkańców Tajlandii. Wpływ ten uwidacznia się zarówno w treści przepisów stanowiących wprost o tej religii, jak i przepisów dotyczących innych sfer funkcjonowania państwa takich jak np. ochrona środowiska czy edukacja. Istnienie przepisów konstytucyjnych stanowiących wprost o Buddyzmie (w tym przepisu zgodnie z którym król jest buddystą) jest namacalnym dowodem na istotną rolę, jaką religia ta odgrywa w życiu mieszkańców Tajlandii. Przyjęte przez tajlandzkiego prawodawcę konstytucyjnego rozwiązania prawne pozwalają stwierdzić, że Konstytucja Królestwa Tajlandii z 2560 roku ery buddyjskiej jest aktem normatywnym zapewniającym wysoki standard ochrony buddyzmu oraz dziedzictwa kulturowego Tajlandii.

Bibliografia

Akty prawne:

Konstytucja Królestwa Kambodży z dnia 21 Września 1993 r.

Konstytucja Królestwa Bhutanu z dnia 18 lipca 2008 r.

Kodeks karny z roku 2499 ery buddyjskiej (1956 r. ery chrześcijańskiej) ze zm. (obowiązujący w Królestwie Tajlandii).

Literatura przedmiotu:

Delczyk D., *Buddyzm w Konstytucji Królestwa Bhutanu*, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie” 2020, nr 14.

Delczyk D., *Przymusowy wykup akcji. Konflikt wartości i interesów*. Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem naukowym prof. dra hab. Roberta Stefanickiego, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2022.

Flasiński T., *Władza niekolonialna: stadium przypadku. Historia Tajlandii po polsku*, „Dzieje Najnowsze” 2022, r. LIV, nr 4.

Ginsburg T., Schonthal B., *Introduction: Mapping the Buddhist–Constitutional Complex in Asia* [w:] Ginsburg T., Schonthal B. (red.), *Buddhism and Comparative Constitutional Law*, Cambridge-New York, 2022.

Gorlewska E., *Nazwy wartości uniwersalnych w polskiej Konstytucji – znaczenie tekstowe i konotacje potoczne*, [w:] Andruszczyk K., Gorlewska E., Korotkich K. (red.), *Logos – filozofia słowa. Szkice o pograniczach języka, filozofii i literatury*, Białystok 2017.

Góralczyk B., s. 257; *Tajlandia – Tradycyjna czy nowoczesna*, „Azja-Pacyfik” 2008, nr 11.

- Grela J., *Etyka w Buddyzmie* [w:] M. Kudelska (red.) *Wartości etyczne w różnych systemach religijnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005.
- Gwiżdż A., *Wstęp do konstytucji – zagadnienia prawne* [w:] Trzeciński J. (red.), *Charakter i struktura norm konstytucji*, Warszawa 1997.
- Keyes Ch. F., *Buddhism and National Integration in Thailand*, „Journal of Asian Studies” 1971, t. 30, nr 3.
- Kordela M., *Zasady prawa jako normatywna postać wartości*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2006, nr 1.
- Kropiwnicki R., *Wokół wartości i zasad konstytucyjnych* [w:] Balicki R., Jabłoński M. (red.), *Dookoła Wojtek... Księga pamiątkowa poświęcona doktorowi Arturowi Wojciechowi Preisnerowi*, Wrocław 2018.
- Mazurkiewicz J., *Prawo firmowe „musi odejść”!*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2019, nr 9.
- McDaniel J., *Buddhism in Thailand. Negotiating the Modern Age* [w:] Berkwitz S. C. (red.), *Buddhism in World Cultures: Comparative Perspectives*, Santa Barbara 2006;
- Mérieau E., *Buddhist Constitutionalism in Thailand: When Rājadhammā Supersedes the Constitution*, „Asian Journal of Comparative Law”, 2018, t. 13, nr 2.
- Michalak A., *Systemy konstytucyjne wybranych państw Azji Południowo-Wschodniej. Singapur, Malezja, Tajlandia, Timor Wschodni*, Łódź 2018.
- Maung Than Htun Aung, *Klasztory buddyjskie w społeczeństwie Birmy*, „Azja-Pacyfik” 2006, nr 9.
- Nowacki J., *Materialna jedność system prawa*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego” 1976, nr 108.
- Piechowiak M., *Preambuła Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. Aksjologiczne podstawy prawa*, Warszawa 2020.
- Pietruszka M., *Wolność mediów w reżimach politycznych. Przypadek Tajlandii*, „Kognitywistyka i Media w Edukacji” 2016, nr 1.
- Rosillo Rodríguez A. I., *El budismo y su papel en la legitimidad de los sistemas políticos y en sus procesos de cambio: Los casos de Bután y Tailandia*, „Política y Gobernanza. Revista de Investigaciones y Análisis Político”, 2021, nr 5.
- Szumski K., *Tajlandia wobec nowych wyzwań*, „Azja-Pacyfik” 2018, nr 2.